

Beszámoló a Károli Gáspár Református Egyetem Fordításoktatás szakmai napjáról

2017. február 10-én került sor a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karán, Dróth Júlia szervezésében, a *Fordításoktatás szakmai napra Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és a fordításoktatás különböző szintjein* alcímmel. A konferencia középpontjában délelőtt a jelenlegi felsőoktatási fordítói képzés főbb tudományszervezési kérdései álltak, míg a délutáni előadásokban a fordítási piac szereplőinek rendkívül összetett elvárásaiba kaphattunk bepillantást. A szakmai nap fordításórákon felhasználható számítógépes módszer bemutatásával zárult.

A konferenciát Dróth Júlia köszöntője után Sepsi Enikőnek, a Károli Egyetem dékánjának előadása nyitotta meg. Először az Egyetem fordítóképzését mutatta be, majd a konferencia *kreativitás* témakörével összefüggésben azt járta körül: tanítható-e a műfordítás egyetemi keretek között. Előadásában rámutatott a fordítási folyamat lehetséges közösségi jellegére, példaként említve az Eötvös Collegiumban létrejött csoportot, amely közös munkával átdolgozta a hallgatók francia–magyar műfordításait.

A délelőtti szekció további előadásai a fordítóképzés sajátosságait járták körül. A magyar egyetemeken három szinten valósul meg a fordítás tanítása: a hagyományos MA-szintű képzés és a szakirányú továbbképzés mellett BA-szinten is elsajátíthatnak fordítási ismereteket a nyelvszakos hallgatók, akik mellékszak (minor) helyett 50 kredit értékű specializációt is választhatnak. Kóbor Márta és Lehmann Magdolna (PTE) előadásában elhangzott, hogy nemzetközi viszonylatban mesterképzés keretében kínálnak az egyetemek fordítói képzést, bár egyes országokban, például Nagy Britanniában vagy Németországban, léteznek 3-4 éves alapképzésben is fordításoktatás (Transzkulturális Kommunikáció BA / Multikulturális Közvetítés BA). A fordítói készségek tanítása azonban ezen szakok esetében, ahogyan az elnevezésük is sugallja, kevésbé hangsúlyos. Az előadók arra keresték a választ, milyen képzési célokat kell kitűzni a fordításoktatás különböző szintjein, illetve mi legyen szintenként az oktatás tartalma. Példaként két jól elkülöníthető oktatásszervezési célmeghatározást mutattak be, amelyek jól működhetnek más kétszintű egyetemi képzésben, de nem relevánsak a fordításoktatásban.

Az első képzési felosztás BA-szinten gyakorlati ismereteket, MA-szinten pedig elméleti ismereteket nyújt. Mivel elméleti ismeretek nélkül jó fordítás nem készíthető, ezt a felosztást elvetették. A másik felosztás az általános és speciális fordítás (szakfordítás) elkülönítése volna. Ez sem alkalmazható, mert „általános” fordítás nem létezik, és ha létezne is, a csak erre épülő képzés nem volna piacképes. Ehelyett tevékenységi területek mentén kell meghatározni az oktatás tartalmát. Példaként említették a tolmácsolást, ahol a gyakorlatban elválik a konzekutív és a szinkrontolmácsolás oktatása. A felsorolt fontosabb tevékenységi körök között

– a fordítói készségek mellett – helyet kell szorítani a tananyagban a fordítással összefüggő egyéb tevékenységeknek, például a gépi fordítás elő- és utószerkesztésének, de ugyanilyen fontos a hatékony információkeresési és a lektori kompetencia is.

Az elkülönítendő tevékenységek két végpontjaként kiemelték a műfordítást és a szakfordítást. Ezekkel kapcsolatban végiggondolandó három kérdés: tanítható-e a műfordítás; ha igen, akkor tanítható-e (tanítandó-e) MA-nál alacsonyabb szinten is; illetve megéri-e intézményesíteni. Amennyiben igaz, hogy a fordítási gyakorlatban három minőségi szint fordul elő (ipari, minőségi és luxus fordítás), lehetne-e esetleg a BA szintre a legalacsonyabb szintű, ipari fordítás oktatását tervezni, mintegy fordítói szakmunkásokat, mesterembereket képezve? A fordítási folyamat komplexitását jelzi, hogy az előadók úgy látták, kreativitásra már a legelső, ipari szinten is szükség van, ezért egyedül ez sem jelentene megoldást a képzés tartalmával kapcsolatban.

A következő három előadás különböző tudományterületek szakfordító képzési gyakorlatába nyújtott betekintést, hangsúlyozva a szövegműfajok beható ismeretének fontosságát. Ugrin Zsuzsanna a BME multidiszciplináris fordítóképzését mutatta be. A kurzuson a hallgatók közösen választják ki társadalomtudományi, gazdasági és műszaki szakterületeken belül a számukra fontos témákat, majd az oktatók különböző kommunikatív funkciójú autentikus szövegműfajokat választanak ki fordításra a fejlesztendő hallgatói kompetenciák és oktatói tapasztalatok alapján. A hallgatók, fordításszolgáltatói ismereteik gyarapítása érdekében, hiteles fordítói utasítás alapján dolgoznak, vagyis a komplex feladatok információkeresési, nyelvi, tematikus, interkulturális és technológiai részterületeket is tartalmaznak. Végezetül az előadó megosztotta a hallgatóssággal mindhárom oktatott szakterületük bevált tematikáját.

Balogh Dorka (PPKE) a jogi szakfordítás tanításának folyamatát ismertette. Megfigyelték, hogy a bölcsészhallgatók általában nem veszik észre a jogi szakszövegek buktatóit, ezért az egyetemen az első félév a jogi szövegműfajokkal való ismerkedéssel és ezek fordításelméleti megközelítésével telik. A műfajok ismerete azért rendkívül fontos, mert pragmatikai tudást feltételez: minden műfajhoz a megfelelő fordítási stratégiát kell párosítani. A fordítói szabadság határainak bemutatására preskriptív (előíró) és deskriptív (leíró) funkciójú szövegeket választanak ki az oktatók, majd az ezekkel szemben támasztott eltérő fordítási elvárásokat szemléltetik. Ilyen például a két teljesen eltérő részből álló Alaptörvény Preambulumának és többi szövegrészének összehasonlítása, amelynek során a hallgatóknak fel kell ismerniük, hogy más-más fordítási megoldásokra van szükség a Preambulum és az utána következő jogszabályi szövegrész esetében.

Horváth Ágnes (SOTE) az orvosi szövegek fordításakor felmerülő dilemmákat és feladattípusokat mutatta be. Két kérdéskört említett, amelyek problémát okoznak a hallgatóknak magyarról angolra fordításakor. Az első, hogy a magyar orvosi gyakorlattól eltérően a beteg számára angol nyelven lényegesen érthetőbb, ún. betegbarát szövegeket írnak. Ezt a leendő fordítóknak fel kell ismerniük, és más stílust/regisztert kell alkalmazniuk. A második probléma, hogy az angol, világnyelv lévén, nagy területi eltéréseket mutathat, és ez az orvosi szövegekben is megmutatkozhat. Nem mindegy tehát, hogy melyik égtáj angol nyelvét használja a fordító az adott szöveghez. Az ehhez hasonló, tudatos fordítói döntést igénylő helyzeteken kívül az orvosi szövegek fordításakor szükség van a sablonszövegek beható ismeretére is. (Ilyen, nem orvosi sablonszöveg például az anyakönyvi kivonat, bizonyítvány, szerződés.) Az elvárt terminológia és mondatstruktúrák helyes alkalmazásához először fel kell ismerni a releváns tényezőket az orvosi szövegekben, majd sok gyakorlásra van szükség, amely például egy-egy szövegműfaj tipikus bevezető és zárómondatainak fordításával sajátítható el.

Gulyás Adrienn (KRE) *Irodalmi műfajok a BA-szintű fordítási specializáción és a szakirányú továbbképzésen* című előadásában két fontos témát említett, melyek saját tanítási gyakor-

latában kerültek előtérbe. Az első kérdés, amely már többször felmerült a konferencia folyamán: Lehet-e tanítani a műfordítást? Az előadó úgy vélte, hogy ennek előfeltétele a hallgatók általános olvasottsága, mert irodalmi és kulturális háttérismeretek nélkül nem születhetnek jó műfordítások. Felismerik-e például az adott íróra jellemző stílári elemeket? Mivel a műfordítás szubjektív műfaj rugalmas határokkal, elsősorban a tudatosság kialakítását kell és lehet átadni a hallgatóknak. Ezt a tudatosságot maguk a hallgatók is igénylik, hiszen érzik a tájékozatlanságukat sok területen. Általában már az első órán felteszik a kérdést, hol vannak a fordítói szabadság határai. A magyar nyelvtan működéséről is sokkal többet szeretnének megtudni, úgy érzik, saját anyanyelvi ismereteik hiányosak.

Az előadás második érdekes témája a hallgatóknak az az igénye, hogy átlássák az egész fordítási folyamatot. Tudni szeretnék, milyen szótárak léteznek, kihez fordulhatnak szakértőként, milyen megbízható források állnak rendelkezésre a munkájuk segítésére. Egészen konkrét kérdések is felmerülnek, például: Hosszabb szövegek fordítása esetén mit kell a szerkesztővel megbeszélni? A fordító vagy a szerkesztő döntése-e az, hogy az eredeti *rue (utca)* maradjon franciául, vagy legyen magyarra fordítva; *Mr.* és *Mrs.* álljon-e a célnyelvi szövegben. A fordítással éppen csak ismerkedőknek sok visszacsatolásra, szerkesztői/mentori kontrollra volna szükségük, a hallgatók által vágyott kontrollált gyakorláshoz azonban elengedhetlen az egész fordítási folyamat modellezése, és az órát a fordítás előkészítése köré kell szervezni.

Horváth Géza (KRE) az előző előadáshoz kapcsolódva kiemelte, hogy gyakorlatiasabb oktatásra van szükség a műfordítói képzés során. Konkrét módszerként azt ajánlotta, hogy BA-szinten egyszerűbb, 20. századi rövid szövegek fordítására és a szövegek közös értelmezésére kerüljön sor. Gulyás Adrienn előadásával összhangban ő is úgy vélte, hogy bár a fordítás alapjában véve magányos munka, „utógondozásra van szükség”, amely létrejöhet olyan állandó műhelyként, ahová a már végzett fordító is visszatérhet. Ezáltal természetes módon válhat részévé egy már meglévő közösségnek. Ilyen a 2008-ban alapított Hüperion Fordítói Műhely, amely többek között ösztöndíjakkal támogatja a hallgatókat, tehetséggondozó tábor szervez, és fordítók közös köteteit jelenteti meg.

A szakmai nap következő részében az audiovizuális fordításé volt a főszerep. Robin Edina és Szegh Henriett (ELTE Fordítástudományi Program) a Pannon Corpus kutatócsoport tagjaként bemutatta azt a magyar–angol fordítási korpuszt, melyet 2016 tavaszán kezdtek építeni. A már 8 millió szót tartalmazó Pannon korpusz multimodális (fordított, tolmácsolt és audiovizuális) szövegeket tartalmaz. Az audiovizuális alkorpusz feliratos, hangalámondásos és szinkronizált filmekben alapul. Írásbeli és szóbeli szövegei párhuzamosak és összehasonlíthatók. Tíz különböző szakterületet ölelnek fel a szórakoztató irodalmi szövegektől a műszaki szövegekig, így sokirányú fordítói kutatásra használhatók. Szegh Henriett az audiovizuális fordítást összetett tevékenységként mutatta be, amelyben sokféle fordítói készség egyidejű használatára van szükség. A fordítónak három különböző kódra kell figyelni: a szóbeli, az írott és a vizuális kódra, majd az elhangzott szöveget egy másik nyelven könnyen olvasható szöveggé kell átalakítania. E folyamat során különböző technikai, nyelvi és interkulturális korlátokkal szembesül. Ugyanakkor az audiovizuális fordítás szövegredukciós és transzformációs eljárásokat is tartalmaz.

A következő előadásban Zolczer Péter a Selye János Egyetemen oktatott, gyakorlatközpon-tú audiovizuális fordítás tantárgy tartalmát, feladattípusait, módszereit, majd saját gyakorlati oktatási tapasztalatait ismertette. Az egyetemen ezt a népszerű kurzust a fordítási szemináriumon belül kínálják angol szakos, tanárképzős hallgatóknak. Elhangzott, hogy meg kell különböztetni a feliratozás, illetve a feliratfordítás tanítását. Ez utóbbinál a fordításon van a hangsúly, ezáltal könnyebben integrálható mind a nyelvoktatás, mind a nyelvtanárképzés

gyakorlatába. A feliratozás tanítása ezzel szemben jóval több technikai elemet tartalmaz. Az ismerttetett 45 és 90 perces audiovizuális fordítási szemináriumi foglalkozásokon a hallgatók kis csoportokban dolgoznak. A hosszabb kurzuson a feliratfordításon kívül alapvető szinkronizálási ismereteket is elsajátíthatnak.

Klaudy Kinga (ELTE Fordítástudományi Doktori Iskola) összefoglalta a délelőtti előadásait. Utalt rá, hogy bár a fordításoktatás intézményesített bevezetésekor minden egyetem egyhangúlag az MA-szintű képzés mellett tette le a voksát, a változó igények hatására ma már világszerte sok helyen megkezdődött a BA-szintű fordítóképzés is. Hangsúlyozta, hogy a fordítás tantárgy oktatása minden szinten támogatandó, hiszen a fordítás a nyelvi készségek fejlődéséhez nagyban hozzájárul. Különbséget kell azonban tenni a fordítás oktatása és a teljes értékű fordítói diplomát adó képzés között, amely BA-szint felett valósulhat meg.

Klaudy Kinga három elhangzott előadásra reagálva üdvözölte azt a tanítási gyakorlatot, amely a szövegműfajokat elemzi, majd az egyes szövegtípusoknál előforduló problémák leküzdésére megfelelő feladattípusokat dolgoz ki. A fordítás oktatásában ez egyértelmű előrelépés a szövegszintű vizsgálat irányába, és meghaladja azt a hagyományos módszert, amely a mondatokon belüli terminológiai kérdésekre helyezte a hangsúlyt. Végezetül hangsúlyozta: jó, hogy a konferencián az elhangzott előadások különböző perspektívából mutatták be a nyelvi közvetítés tágabb témakörét.

A konferencia délutáni szekciója a fordítási piac szereplőinek részvételével zajlott, és *A kreatív fordítási készségek igénye és aránya a fordítási piacon* témája köré szerveződött. Első előadóként Kovács Tímea (szabadúszó fordító) a reklám és marketing világában használt *transcreation*, *copywriting* és *lokalizáció* kifejezéseket tisztázta. Leszögezte, hogy az ezekkel a kreatív fordítói tevékenységekkel kapcsolatos elméleti kutatás egyelőre szegényes, de a gyakorlatban már vannak használható leírások és definíciók. A *transzkreáció* során az egyik nyelven megírt üzenet lényegét kell egy másik nyelven átadni, megtartva az üzenet célját, kontextusát, stílusát és érzelmi töltését, de adott esetben nagymértékben eltérve az eredeti szövegtől. A *copywriting* marketing célú kreatív szövegírás, célja az értékesítés elősegítése szlogenek és egyéb reklámszövegek révén. A *lokalizáció* az informatika szakterületén honlapok, felhasználói segédletek és dokumentációk honosítása, amely egyrészt a szöveg átírását jelenti a helyi nyelvre, másrészt az adott célközönség ízlése szerinti vizuális átalakítást is magában foglalja.

Urbán Miklós (Kilgray – MemoQ) a programok fordításának minőségéről beszélt. Szerinte a CAT program olyan mértékű kreativitást tesz lehetővé, hogy használható irodalmi szövegek fordítására is. A szoftverfordítások minősége nem csak a fordítandó szoftveren múlik. A valódi korlátozó tényező ugyanis maga a fordítás folyamata, amely során a fordító „környezet nélkül dolgozik”, nem tudja kipróbálni fordítás közben a programot, illetve utólag sincs „összefésülés”, egyeztetés a gyártóval. Így fordulhat elő, hogy egy lefordított program adott esetben súlyos nyelvi hibákat tartalmaz, amelyekből az előadó bemutatót is tartott.

Különösen izgalmas volt a magyarországi fordítói piac munkaadóit látni a konferencián. Előadásaikból kiderült, melyek az ő szempontjukból kulcsfontosságú szakfordítói kompetenciák. K. Papp Lászlóné, az SDL Fordítóiroda magyarországi leányvállalatának ügyvezető igazgatója a kezdő szakfordítóktól elvárt képességeket ismertette, illetve azok hiányát kérte számon az őket a szakmára felkészítő pedagógusokon. Hosszú évek tapasztalatán alapuló véleménye szerint a piacra belépő új fordítók több szempontból sincsenek felkészülve a munkavállalásra. A felsorolt *hiányzó* munkavállalói kompetenciák, az ún. „soft skill”-ek egy része nem kapcsolódik különösképpen a képzéshez, inkább az általános műveltség (vagy tanultság) és a motiváció hiányára utalnak. Ilyen elsősorban a magabiztos, jó helyesírás, a szoros határidők

betartása, a képesség és akarat az önálló munkavégzésre, az önreflexió, önlektorálás fontossága. Hiányzik a gépírás (főként a tízujjas vakgépírás) és a megfelelő szoftverek ismerete is. Ez utóbbiak alapos elsajátítására több gyakorlóidőt kellene szánni az egyetemeken. Ugyanígy a képző intézmény dolga a szövegsémák (templátok) és a szövegek kötelező elemeinek megismertetése a leendő fordítókkal.

Érdekes felvetés volt az ügyvezető asszony részéről, hogy a jó szakfordító egyik ismerve a hatékony munkamemória. Nem a különböző szakterületek terminológiájának megtanítására (bemagolására) kell helyezni a hangsúlyt a felkészítő intézményekben, hanem a szakszavak gyors megértésére. Ennek az az oka, hogy ma már a szakfordítás egész folyamatát számítógépes támogatás kíséri. A fordítónak tehát könnyen rendelkezésre áll az adott terület terminológiája, vagyis kevésbé kell a kifejezéseket egyesével szótárzni. Az egyszer megtalált megfelelők gyors elsajátítása és a munkamemóriában tartása volna az optimális annak érdekében, hogy a fordítási folyamat felgyorsuljon, és ezáltal hatékonysága lényegesen megnövekedjen.

Gál-Berey Tünde, a Villámfordítás Fordítóiroda vezetője egy sajátos szakterülethez, a honlapfordításhoz szükséges egyéni készségeket ismertette. Négy fő kompetenciát említett, amelyek közül a legfontosabbak az általános fordítói készségek. A második helyre nála is a „soft skills” került. A harmadik legfontosabb készségterület a képesség az információs technológiák és a szakfordításhoz kötődő szakmai ismeretek ötvözésére. Utolsó helyen említette a feladat-specifikus (honlapfordításhoz szükséges) ismereteket, amelyeket csak „kitelephülvé”, vagyis éles helyzetben lehet valójában megtanulni.

A konferencia utolsó előadása a piac szereplői között kialakuló kooperációt ismertette. Wagner Veronika, a Szabadúszó Fordítók és Tolácsok Egyesülete (SZOFT) képviselőjében arról beszélt, hogy a szakmai közösség (egyetemek, ipari megrendelők, szabadúszó fordítók és szoftvergyártók) egyre inkább keresik egymással a kapcsolatot. Ennek szerinte az az oka, hogy a fordítás elszigetelt, futószalag melletti munka, amelynek fő jellemzője a minőségi visszajelzés hiánya: a fordító nem párbeszédhelyzetben kapja meg a munkát, az elkészült fordítás felhasználóival nincs kapcsolata. Egyesületük mintegy kontrollcsoportként szeretné támogatni tagjaik fejlődését.

A szakmai nap összegzéseként Bán Miklós, a Professzionális Fordításszolgáltatók Egyesületének (Proford) elnöke megjegyezte, hogy mint általában az érett iparágak esetében, a fordítási piacon is egyre inkább „szimbiotikus ökoszisztéma” kezd kialakulni mind az önálló fordítók, mind a fordítással foglalkozó vállalkozások körében. Az elkészítendő szakfordítások speciális jellege és mennyisége, a munkák leadásának egyre rövidülő határideje, valamint a versenyképesség megőrzése érdekében további iparági specializáció és horizontális összefogás várható.

A konferencia programjáról a <http://www.fordit.hu> weboldalon további részletes információ található.

Adorján Mária